

Przedsiębiorczy nauczyciel

DOI: 10.47050/65591760.252–265

Anna Śliwińska

W tekście podjęto problematykę wyzwań, jakie stają współcześnie przed nauczycielem, a także konieczności stworzenia nowego wizerunku osób odpowiedzialnych za edukację. Wskazano na potrzebę przyjęcia nowych strategii wobec konieczności kształtowania kluczowych kompetencji oraz określono współczesne procesy kulturowe, które kształtują młode pokolenie. Zakładając, że celem szkoły jest przygotowanie ucznia do funkcjonowania w dorosłym życiu, a co za tym idzie – na rynku pracy, położono nacisk na działania, które należy podejmować w pracy dydaktyczno-wychowawczej.

—— **Słowa kluczowe:**

osobowość nauczyciela
cywilizacja informacyjna
kompetencje przyszłości
metody i formy pracy

Enterprising teacher

DOI: 10.47050/65591760.252–265

Anna Śliwińska

The chapter describes the challenges faced by the teacher today, as well as the need to create a new image of those responsible for education. The need to adopt new strategies regarding the necessity to shape key competences was pointed out and the contemporary cultural processes that shape the young generation were defined. Assuming that the goal of the school is to prepare the student to functioning in adult life, and thus the labour market, the emphasis is put on the actions to be taken in didactic and educational work.

—— **Keywords:**

the personality of the teacher

civilization of information

competences of the future

methods and forms of work

Wstęp

Kreatywność to cecha każdego człowieka, bez względu na wiek, ale musimy pamiętać, że jeżeli stosujemy tylko podające metody nauczania, to zabijamy w uczniach ciekawość i chęć poznania. Na szczęście można te dwie, zdawałoby się, przeciwstawne kategorie połączyć. Można podawać wiedzę i pobudzać ciekawość uczniów, ale należy przemodelować sposób realizacji tego zadania. Ważne, by stawiać przed uczniami problem, by samodzielnie mogli odkrywać i szukać rozwiązań. Wykonanie tego przedsięwzięcia wymaga dużego wysiłku, zaangażowania, wewnętrznej motywacji, pracy nauczyciela – człowieka, który stawia sobie konkretne cele i konsekwentnie je realizuje.

Szkoła dawniej i dzisiaj

Historia powszechnej edukacji sięga w Polsce XVIII w. Co roku na akademii z okazji 3 Maja dumnie powtarzamy, że to właśnie w Polsce powstało pierwsze na świecie ministerstwo oświaty – Komisja Edukacji Narodowej. Jak wówczas wyglądało szkolnictwo? Jak wygląda współczesna szkoła? Jakie zaszły zmiany? Odpowiedzi na te pytania są bardzo trudne. Gdy się bliżej przyjrzymy, może się okazać, że niewiele uległo zmianie. Nadal jest to budynek, w którym są sale z równo ustawionymi ławkami oraz nauczyciel i uczniowie. Oczywiście uczniowie są inni.

Wcześniej mieliśmy do czynienia z uczniem, który był jak czysta kartka, tabula rasa – nie wiedział nic o otaczającym go świecie, nie rozumiał zachodzących w nim zjawisk. Jedyne miejsce, gdzie mógł się tego dowiedzieć, była szkoła. Jediną osobą, która mogła go nauczyć, był nauczyciel – mistrz, źródło wszelkiej wiedzy.

Taka sytuacja jest już historią i prawdopodobnie nigdy się nie powtórzy. Tak naprawdę nauczyciel powinien się z tego cieszyć, gdyż może pracować szybciej, wydajniej, efektywniej oraz tworzyć materiały i projekty, o których wiele lat temu nie śmiałyby nawet pomarzyć.

Jest jednak pewien problem. Otóż zdecydowana większość nauczycieli nie zdaje sobie z tego sprawy. Wręcz przeciwnie – uważa obecne pokolenie za najgłupsze, pozbawione jakiegokolwiek kultury, wartości, przekonań. Współczesny uczeń należy do pokolenia Y. Nie poznał świata bez internetu, jest organicznie zrośnięty z komputerem. Żyje w świecie wirtualnym i stamtąd czerpie wiedzę. Ignoruje szkołę, bo

ona za nim nie nadąża. I w ten sposób luka między rzeczywistością a wizją świata przedstawianą w szkole coraz bardziej rośnie.

Uczeń dostaje podręcznik, do którego jest załączona płyta. To szczyt cyfryzacji, osiągnięcie ostatnich lat, duma wydawnictw. Tylko co on ma zrobić z tą płytą? Gdzie ją włożyć, by odsłuchać, zobaczyć? Tak jak dorośli nie wychodzą z domu bez zegarka, tak współczesny uczeń nie rozstaje się z tabletem lub ze smartfonem. Tylko że tam nie ma miejsca na płytę.

W wieku błyskawicznego rozwoju technologii w szkole, w której nauczyciel ma kłopoty z obsługą komputera, a pracownia informatyczna przypomina muzeum, coraz trudniej przekonać ucznia, że nauczyciel to autorytet, a wiedza szkolna pomaga poznawać świat.

Często nauczyciel uczy wiedzy teoretycznej, która nie przystaje do rzeczywistości. Nadal zdarza się, że stosowane są metody werbalne, szerzy się encyklopedyzm. Uczeń ma pamięciowo opanować wiedzę, którą w ciągu kilku sekund potrafi odnaleźć w internecie.

Współczesny nauczyciel

Jedynym rozwiązaniem w obecnej sytuacji wydaje się przedsiębiorczy nauczyciel. Przedsiębiorczy, to znaczy jaki? Jak podaje *Słownik języka polskiego* PWN (2019): „chętny do podejmowania różnych spraw i umiejący je pomyślnie załatwić”. Wydawałoby się, że to cechy charakteryzujące ludzi biznesu, pracowników marketingu. Nic bardziej mylnego. To teraz niezbędne cechy, by efektywnie pracować w oświacie. Współczesny nauczyciel musi być otwarty nie tylko na potrzeby młodego pokolenia, lecz także na zmiany zachodzące w świecie. A są to zmiany galopujące. Tylko człowiek obrotny, zaradny, pomysłowy, kreatywny jest w stanie poradzić sobie z wyzwaniami współczesnej szkoły. To niespokojny duch, ciągle poszukujący nowych rozwiązań, ciekawy świata, powtarzający za Szymborską: „A ja *nie wiem i nie wiem* i trzymam się tego”. Nauczyciel przedsiębiorczy przesunie nacisk z przekazywania wiedzy na nauczanie umiejętności, ponieważ doskonale zdaje sobie sprawę z tego, że we współczesnym świecie wiedza jest na wyciągnięcie ręki, a największy problem polega na tym, by umieć z niej korzystać, by rozumieć to, co czytamy, widzimy, słyszymy. Zadanie współczesnego nauczyciela jest znacznie trudniejsze – musi przede wszystkim nauczyć ucznia myślenia, argumentowania, podejmowania decyzji, brania

na siebie odpowiedzialności; musi wykształcić człowieka przedsiębiorczego. A to robić może tylko człowiek przedsiębiorczy.

— **Jak pracować ze współczesnym uczniem?**

Musimy zmienić fundamentalne zasady, na których opieramy edukację naszych dzieci. Naszym zadaniem jest nauczenie ich, jak stawiać czoło przyszłości. Konieczna jest zmiana paradygmatu edukacji. Konieczne jest przyjęcie innej postawy wobec uczniów. Nauczyciel nie ma być źródłem wiedzy – czasy renesansu minęły – musi on stać się osobą przedsiębiorczą, o silnych cechach charakteru, pełną zapału i entuzjazmu.

Współcześni młodzi ludzie są zorientowani na pracę zespołową, nastawieni na zmiany i innowacyjność, na wykorzystywanie narzędzi cyfrowych. Warto pokazać im, że za pomocą tego, co znają najlepiej i lubią, mogą wiele się nauczyć. Docenią i zaakceptują jedynie to, co uznają za przydatne, a tym samym interesujące.

Szansą dla współczesnych uczniów są przedsiębiorczy nauczyciele, którzy prześlą im praktyczną wiedzę. Wskażą, dlaczego warto się uczyć i jak można w praktyce zastosować pozyskaną wiedzę i nabyte umiejętności. Docenią kreatywność i otwartość młodego pokolenia na zmiany.

Jak poprowadzić lekcję, by uczniowie się nie nudzili? Co zrobić, by uczestnictwo w lekcji nie było przykrym obowiązkiem?

Szkoły przyzwyczyły nas do tego, że rzadko są innowacyjne i twórcze. Zadaniem nauczyciela jest przekazanie informacji, a uczeń musi przyswajać mnóstwo reguł i definicji. Prezentowanie materiału w sposób odtwórczy – polegający na tym, że nauczyciel staje przed klasą i przekazuje wiedzę w formie wykładu – to metoda może i sprawdzona, ale najczęściej nudna.

Nauczyciel przekonany, że jego rola polega na przekazywaniu wiedzy, mówi, dyktuje, czasem tłumaczy. A uczniowie słuchają albo udają, że słuchają. Tak naprawdę piekielnie się nudzą. A przecież nudna lekcja to lekcja stracona. Trudno zmobilizować umysł do jakiegokolwiek aktywności, gdy informacje są przekazywane w sposób mało interesujący.

Jak można temu zapobiec?

Najprostszym rozwiązaniem jest wykorzystanie na zajęciach multimediów. Współczesny świat jest pełen różnorodnych atrakcji, dlatego uczniowie potrzebują ciągle nowych bodźców, by móc skupić uwagę.

Nauczyciel musi być aktywny, wchodzić z uczniami w interakcję, dzięki czemu może wzbudzić ich zainteresowanie.

Zadaniem szkoły jest kształcenie logicznie myślących i kreatywnych ludzi. Jak tego dokonać?

Najprostszą metodą jest zaktywizowanie uczniów i postawienie przed nimi problemów, które mają rozwiązać. I to zadanie znacznie trudniejsze dla nauczyciela niż poprowadzenie wykładu. Trzeba przecież nie tylko doskonale znać materiał, nad którym będą pracowali uczniowie, lecz także sformułować problem, wymyślić zadania dla uczniów i co najważniejsze – stymulować pracę tak, by nie przejąć inicjatywy, ale mieć pełen ogłęd sytuacji.

Jakie formy pracy stosować?

Formą pracy, która bardzo dobrze sprawdza się w warunkach szkolnych, jest praca w grupach. Praca zespołowa pozwala na wprowadzenie podziału obowiązków i uczy odpowiedzialności. W grupie można szybciej i efektywniej zrealizować zadania, które wymagałyby od jednostki ogromnego nakładu pracy. To doskonała okazja do zdobycia dodatkowych kompetencji, dzielenia się wiedzą oraz rozwoju społecznego. Wszyscy doskonale wiemy, że współczesny świat wymaga od pracownika umiejętności współpracy, że wielkie projekty realizuje się w grupach, że praca w korporacjach to praca zespołowa. Takie właśnie kompetencje musi kształcić szkoła i nauczyciel musi mieć tego świadomość.

Pozostaje pytanie, jak dobierać uczniów w grupy. Istnieją różne sposoby, każdy ma swoje wady i zalety.

Pierwszy – najprostszy – polega na tym, że łączymy w grupy uczniów, którzy siedzą blisko siebie.

Zalety: podział następuje sprawnie, cicho, uczniowie są prawie natychmiast gotowi do pracy.

Wady: uczniowie najczęściej pracują w tych samych zespołach.

Drugi – bardziej skomplikowany – wymaga podziału uczniów według wybranego kryterium przed przydziałem do grup.

Zalety: uczniowie pracują w różnych grupach, poznają się wzajemnie i rozwijają różnorodne kompetencje.

Wady: w klasie powstaje chaos, uczniowie przemieszczają się (nie wszyscy od razu orientują się, gdzie mają usiąść), panują hałas, zamieszanie, które jest pretekstem do rozmów.

Trzeci sposób wymaga wcześniejszego przygotowania sali.

Zalety: uczniowie pracują w losowo wybranych zespołach, przydział do grup odbywa się w fazie organizacyjnej lekcji, najczęściej poszukiwanie miejsca przebiega sprawnie i budzi zainteresowanie.

Wady: należy poświęcić dodatkowy czas, by przygotować salę, losy, uczniowie od razu siadają w grupach, a tym samym zajmują miejsca tyłem do nauczyciela i nie zawsze uważnie słuchają instrukcji.

Niestety praca w grupach nie zawsze przebiega tak, jak byśmy sobie tego życzyli. Efekty pracy w dużej mierze zależą od motywacji.

Pracujmy z uczniami aktywnie, mobilizujmy ich do działania, przełamujmy bariery bierności.

Pomóżmy uczniom uwolnić wrodzony potencjał, by umieli pokonywać trudności, nie tylko te szkolne.

— Motywacja do działania

Tylko zmotywowany nauczyciel może zmotywować uczniów do działania. Jego pracowitość, aktywność, kreatywność w codziennych interakcjach z uczniami przekładają się na ich stosunek do nauki, a tym samym efekty. Nauczyciel w szkole może spotkać się z różnym stopniem zainteresowania uczniów prowadzonymi przez siebie zajęciami. Istnieje wiele sposobów, by zmobilizować ich do aktywnego udziału w lekcji. Jednak nie ma uniwersalnej metody, która pozwoli na zmotywowanie całej klasy. Każdy uczeń jest inny i wymaga indywidualnego podejścia. Znalezienie tego, co go motywuje, pomoże odnieść sukces zarówno nauczycielowi, jak i uczniowi.

Istnieją różnorodne typy zachowań uczniów:

- uczeń o słabej motywacji,
- uczeń niezainteresowany,
- uczeń ciekawy intelektualnie,
- uczeń lubiący się bawić,
- uczeń niezależny.

Zaklasyfikowanie ucznia do danego typu pozwoli nauczycielowi dobrać odpowiednie sposoby motywacji. Tylko zmotywowany uczeń może odnosić sukcesy.

Uczeń o słabej motywacji

Uczeń o słabej motywacji ma niskie poczucie własnej wartości. Łączy się ono z niechęcią do nauki i podejmowania działań. Bojąc się

niepowodzenia, przestaje dostrzegać sens nauki. Zawstydzanie, wyśmiewanie, krytykowanie wpływają na niego destrukcyjnie. Wycofa się i nie podejmie żadnej aktywności. Trzeba uświadomić mu jego zalety, dostrzec starania oraz poświęcić mu uwagę. Aby zmotywować tego ucznia, należy wzbudzić w nim poczucie, że on również potrafi zrobić coś dobrze. Stwarzając przyjazną atmosferę na zajęciach i okazując zainteresowanie, mamy szansę zdobyć zaufanie ucznia, a tym samym zmotywować go do działania.

Pracując z uczniem o słabej motywacji:

- pozwól mu pracować w grupie,
- powierzaj mu zadania na miarę jego możliwości,
- wykorzystuj pomoce, dzięki którym lepiej zrozumie problem,
- doceniaj jego starania.

Uczeń niezainteresowany

Uczeń niezainteresowany często uważa się za osobę niezdolną, nie odrabia zadań domowych, nie angażuje się na lekcjach. Często ma duże zaległości, a w związku z tym kłopoty z przyswojeniem nowych treści. Dodatkowo odczuwa blokadę związaną z lękiem przed rodzicami, nauczycielem, negatywną oceną. Zawstydzanie, wyśmiewanie, krytykowanie wpływają na niego destrukcyjnie. Albo się wycofa, albo przyjmie postawę agresywną. W klasie czuje się onieśmieszony, co utrudnia mu przyznanie się do niewiedzy. Aby zmotywować takiego ucznia, należy stworzyć takie warunki, dzięki którym będzie się czuł bezpiecznie. Jeśli uda nam się stworzyć odpowiednią atmosferę oraz sformułować jasne zasady pracy na zajęciach, wówczas mamy szansę, że taki uczeń uwierzy we własne możliwości i podejmie współpracę.

Pracując z uczniem niezainteresowanym:

- powierzaj mu zadania na miarę jego możliwości,
- formułuj zadania w taki sposób, by go zaciekawiły,
- pozwól mu pracować w jego tempie,
- chwal go za działania, a nie tylko za ich efekty,
- konstruktywnie i precyzyjnie formułuj informację zwrotną.

Uczeń ciekawy intelektualnie

Uczeń ciekawy intelektualnie nie lubi rutyny, zadań schematycznych. Często zadaje kłopotliwe pytania. Zmuszanie go do wykonywania zadań

przymusowych powoduje zniechęcenie i często brak aktywności. Ignorowany „zdobywa” klasę przeciwko prowadzącemu. Aby zmotywować takiego ucznia, należy powierzyć mu zadanie niestandardowe. Stwarzając na zajęciach atmosferę pracy, możliwość wprowadzania kreatywnych rozwiązań, mamy szansę, że podejmie wyzwanie i się zaangażuje.

Jeśli pracujesz z uczniem ciekawym intelektualnie:

- powierzaj mu zadania wymagające dużego zaangażowania,
- steruj jego aktywnością, zadając pytania otwarte,
- pozwól mu wymyślać własne zadania i problemy,
- zwracaj uwagę na efekty działań,
- powierzaj mu odpowiedzialne role w grupie.

Uczeń lubiący się bawić

Uczeń lubiący się bawić często wchodzi w rolę maskotki grupy, to dusza towarzystwa. Jego zadanie polega na skupieniu na sobie uwagi. Nauka jest na ostatnim miejscu. Zmuszanie go do wykonywania zadań wzbudza w nim niechęć i może powodować niewłaściwe zachowania. Mobilizowany do pracy próbuje obrócić wszystko w żart lub ignoruje nauczyciela. Aby zmotywować takiego ucznia, należy zaangażować go w pracę zespołową. Stwarzając na zajęciach swobodną atmosferę, podkreślając znaczenie i rolę jego osoby, można zmobilizować go do wykonywania zadań.

Jeśli pracujesz z uczniem lubiącym się bawić:

- przydzielaj mu zadania, dzięki którym będzie miał możliwość pokazania się,
- steruj jego aktywnością, powierzając mu krótkie zadania,
- rozliczaj go z efektów w trakcie pracy,
- pozwól mu zajmować ważną pozycję w grupie,
- precyzyjnie formułuj informację zwrotną.

Uczeń niezależny

Uczeń niezależny ma często nonszalancki stosunek do nauki, szkołę traktuje jako niemiły obowiązek. Choć nie uważa na lekcjach, często wyrwany do odpowiedzi udziela wyczerpujących wyjaśnień. W szkole się nudzi, a przebywanie w klasie uważa za stratę czasu. Aby zmotywować takiego ucznia, należy odkryć, jakie ma zainteresowania, i do nich dostosować charakter przydzielanych zadań. Stwarzając na zajęciach przestrzeń do rozwiązywania problemów i pogłębiania wiedzy, możemy zmotywować go do bardzo dużego zaangażowania.

Jeśli pracujesz z uczniem niezależnym:

- powierzaj mu zadania nietypowe, trudne,
- steruj jego aktywnością, podkreślając, że właśnie on posiada możliwości niezbędne do wykonania danego zadania,
- pozwól mu skupić się na zadaniu,
- zwracaj uwagę na efekty działań,
- daj mu czas i przestrzeń do rozwijania aktywności.

— Realizacja przedsięwzięć

Od pracy w grupie już tylko krok do metody projektów, webquestów. Przedsiębiorczy nauczyciel odda inicjatywę w ręce uczniów, pozwoli im uczyć się na błędach, a proces edukacji będzie jedynie stymulował. Co zrobić, by uczniowie pracujący samodzielnie nie zeszli na manowce? Warto zorganizować spotkania robocze.

Konsultacje, bo o nich tu mowa, to sposób pobudzania uczniów do pracy, ich celem jest zasięgnięcie opinii u specjalisty, udzielenie przez niego rad, wyjaśnienie problemów. Spotkania takie są niezwykle ważne, gdy nauczyciel staje się mentorem uczniów samodzielnie realizujących działania.

Uczniowie, którzy przychodzą na konsultacje, nie zawsze są dobrze przygotowani, najczęściej potrzebują pomocy. Nauczyciel może zetknąć się z różnorodnymi problemami i oczekiwaniami uczniów. Jak sobie z nimi radzić? Przede wszystkim tłumaczyć, wyjaśniać, sugerować możliwości. Najważniejsze, by nie przejąć inicjatywy ani nie pracować za uczniów.

Przykładowe trudności:

- brak umiejętności współpracy,
- konflikt z liderem,
- niechęć do podejmowania wyznaczonych działań,
- niezrozumienie potrzeby dokumentowania działań,
- niesolidność prowadzonej dokumentacji,
- niefrasobliwość.

W trakcie konsultacji nauczyciel powinien:

- wprowadzić uczniów w problematykę podejmowanej działalności,
- wyjaśnić kluczowe zagadnienia, wskazać możliwe narzędzia przydatne do rozwiązania danego problemu, ewentualnie pomóc w dotarciu do podmiotów zewnętrznych,

- pomóc w sformułowaniu praktycznych celów, co ułatwi zdefiniowanie kierunków działania,
- wspomagać uczniów w czasie samodzielnej pracy nad rozwiązaniem problemu,
- monitorować ich działania,
- odpowiednio motywować uczniów,
- udzielać informacji zwrotnej, wskazując, co robią dobrze, a co wymaga jeszcze zastanowienia bądź modyfikacji.

Konsultacje to doskonała metoda poznania uczniów, obserwowania ich zachowań, ale też doskonały sposób na dostrzeżenie problemów, które mogą się pojawić w trakcie realizacji zadania, a tym samym możliwość ich szybkiego rozwiązania.

Niektórzy członkowie zespołu mogą okazać się indywidualistami niechętnymi współpracować z innymi, nie będą chcieli poświęcać swojego czasu, dzielić się z grupą swoimi pomysłami czy doświadczeniem. W takiej sytuacji nauczyciel powinien zareagować i przydzielić im bardziej samodzielne obowiązki, które nie wymagają ścisłej współpracy. Takim osobom trzeba okazać dodatkowe wsparcie, aby poczuli się ważni i potrzebni oraz mieli widoczny wkład w projekt.

Inny problem to konflikt grupy z liderem. Może się zdarzyć, że w zespole jest kilka silnych osobowości, które chciałyby prowadzić projekt, lub osoba wybrana na lidera nie radzi sobie z zadaniami. Należy pamiętać, że zawsze najważniejsze jest dobro grupy. Warto porozmawiać z zespołem o problemie, ale trzeba pamiętać, że próba rozstrzygnięcia konfliktu w sposób demokratyczny może prowadzić do frustracji i niezadowolenia. Być może rozwiązaniem będą rozmowa i wsparcie udzielone liderowi.

Może się zdarzyć, że członkowie grupy nie podejmą się wykonania wyznaczonych działań. Niechęć może mieć różne przyczyny: brak konkretnych umiejętności, brak przekonania do celowości podejmowania tych działań, alternatywne pomysły. W takiej sytuacji warto wesprzeć lidera i uświadomić członkom zespołu, że przedsięwzięcie zakończy się pomyślnie, jeśli wszystkie działania zostaną zrealizowane. Można zaproponować, by członkowie zespołu samodzielnie podzielili się zadaniami.

Uczniowie często mają niechęć do prowadzenia jakiegokolwiek dokumentacji. Nakaz zbierania dokumentów kojarzy im się z nudnymi notatkami, referatami, ze sprawozdaniami i często zabija chęć dzia-

łania. Warto porozmawiać wówczas z całym zespołem i wyjaśnić, dlaczego dokumentowanie działań jest takie ważne. Należy uświadomić uczniom, że dzięki tym „papierom” będą mieli na bieżąco informację o stanie realizacji przedsięwzięcia, a w przyszłości cenne źródło informacji. Prowadzenie dokumentacji to pięta achillesowa wielu zespołów. Uczniowie często nie zdają sobie sprawy, jak wiele zależy od jej solidności i rzetelności, szczególnie jeśli problem dotyczy finansów. Warto porozmawiać z zespołem i wyjaśnić zasady opracowania budżetu. Koniecznie trzeba zwrócić uczniom uwagę na to, że każde działanie pociąga za sobą konsekwencje finansowe i nawet przedmioty przyniesione z domu, otrzymane jako darowizna powinny być uwzględnione w kosztach przedsięwzięcia.

Wielokrotnie spotykamy się z przekonaniem, że szkoła doskonale uczy rozwiązywania testów, ale nie przekazuje wiedzy praktycznej, niezbędnej w dorosłym życiu. Warto wyjaśnić uczniom zasady funkcjonowania różnorodnych mechanizmów. Trzeba jednak robić to umiejętnie, aby przekonać ich do podejmowania działań, a nie do nich zniechęcać.

Wnioski i rekomendacje

Praca przedsiębiorczego nauczyciela po prostu jest przyjemna, wybija z rutyny, nie pozwala na nudę, fascynuje, pozwala odkrywać wszystko na nowo. Zdarza się, że pojawiają się zmęczenie i niepewność. Wszyscy jesteśmy przecież ludźmi, a tym samym mamy prawo do wyrażania wątpliwości i zadawania pytań, czy w dobrym kierunku zierzamy. Jako rekomendacje wynikające z powyższych rozważań można zaproponować „dekalog przedsiębiorczego nauczyciela”:

1. Bądź pozytywnie nastawiony.
2. Stwarzaj szanse na zwycięstwo.
3. Bądź kreatywny.
4. Wyjaśnij, dlaczego uczniowie powinni wykonać powierzone zadanie.
5. Pozwól uczniom pracować w grupach.
6. Pozwól im używać narzędzi cyfrowych.
7. Nie marnuj okazji do pochwał.
8. Zapewnij warunki do eksperymentowania.
9. Modeluj pożądane zachowania.
10. Mów prawdę.

Bibliografia

- Czechowski, J. (2014), *Przedsiębiorczy nauczyciel jako skuteczny wychowawca*, [w:] „Horyzonty Wychowania”, t. 13, nr 26.
- Sowisłok, K., *Przedsiębiorczość, innowacyjność – społeczeństwo informacyjne czy: społeczeństwo informacyjne – przedsiębiorczość i innowacyjność?* [w:] „Przedsiębiorczość – Edukacja”, t. 5.
- Żur, A. (2014), *Kształtowanie postaw odpowiedzialności społecznej w nauczaniu przedsiębiorczości* [w:] „Przedsiębiorczość – Edukacja”, nr 10.
- Marciniak-Kulka, E., Neyman, O., Wysocka, J. (2017), *Wspomaganie szkół w kształtowaniu kompetencji: innowacyjność, kreatywność i praca zespołowa uczniów*, Warszawa.
- Braun, M., Mach, M. (2012), *Zdolne dziecko. Pierwsza pomoc*, Warszawa.
- Gmitrowicz, D., Jędrzejczak, J. (red.) (2013), *Od kreatywności do innowacji*, Warszawa.

—— **Netografia**

→ „Słownik języka polskiego”, PWN, sjp.pwn.pl/szukaj/przedsi%C4%99biorczy.html (dostęp: 31.01.2019).